

УДК 316.77

Н.В. КОКОРА

СКЛАДОВІ МІЖКОНФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто складові збереження злагоди та порозуміння в українському міжконфесійному середовищі. Особливу увагу приділено рівню толерантності в суспільстві та розвитку міжконфесійного співробітництва в рамках Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. Для розуміння складності питання подано аналіз сучасного стану розвитку мережі релігійних організацій.

Ключові слова: міжконфесійний діалог, релігійні організації, конфесії, толерантність, співробітництво.

Постановка проблеми. Міжконфесійне порозуміння в Україні на сьогодні залишається вкрай актуальним питанням, незважаючи на те, що період релігійного напруження залишився у минулому. Розвиток міжрелігійного діалогу та збереження міжконфесійного миру є гарантією реалізації людиною своїх законних прав і свобод та невід'ємною складовою затвердження демократичних принципів розвитку держави.

Україна визнається Європейськими державами як країна з широкими можливостями розвитку свободи віросповідань. Така оцінка стала можливою завдяки прийняттю нею прогресивного законодавства у сфері розвитку свободи совісті та релігійних організацій. Дійсно, Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" не тільки відкрив шлях до потужного відновлення й розширення діяльності релігійних організацій як історично традиційних – православних, греко-католицьких, римо-католицьких, ісламських, протестантських, так і новітніх, невідомих нашому суспільству, а також поставив перед державою та суспільством завдання щодо мирного співіснування віросповідань і гармонізації міжконфесійних відносин.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення питання міжконфесійних відносин в Україні було зроблено С. Здіорук, В. Климовим, А. Колодним, О. Саганом, В. Токманом, Л. Филипович, В. Шевченко [1], П. Яроцьким. Праці таких науковців, як А. Колодний, Л. Филипович [2], присвячені аналізу толерантності у сфері міжконфесійних відносин. В. Клімов, П. Яроцький [3] у своїх дослідженнях значну увагу приділили культурно-цивілізаційним аспектам міжрелігійного діалогу. У своїх працях С. Здіорук і В. Токман [4] проаналізували елементи європейського досвіду, які можуть застосовуватися для запобігання напруженню в міжконфесійних відносинах. Проте залишаються окремі питання, такі як розвиток мережі релігійних організацій, збереження конфесійного розмаїття країни, рівня суспільної віротерпимості та характери-

ка складових міжконфесійного миру, що потребує постійного наукового спостереження і вивчення.

Мета статті – аналіз стану міжконфесійного діалогу та його складових в Україні.

Перші роки незалежності України характеризувались активним створенням і реєстрацією релігійних інституцій на всій території країни, потім процес уповільнився, але продовжував характеризуватися поступовим зростанням. Дуже стрімким стало створення та поширення неорелігійних організацій – харизматичних рухів, і якщо на початку 1992 р. їх було зареєстровано 27 громад, то на початку 2000 р. стало вже у 18 разів більше. З 2000 до 2011 рр. темпи зростання інституційної мережі знизилися, проте залишалися в цілому вищими, порівняно з іншими церквами та релігійними організаціями. Так, за даними Державного комітету України у справах національностей та релігій, якщо у 1990-х р. кількість релігійних організацій щорічно збільшувалась на 5–8%, то в 2000–2005 рр. – на 4–5%, а за підсумками 2007–2009 рр. – лише на 2–4% [5]. Станом на 1 січня 2011 р. в Україні було представлено 55 віросповідань (порівняно з 52 у 2000 р.), у межах яких діяли 35 184 релігійні організації. Порівняно з 2000 р., мережа релігійних організацій зросла на 49% (рис.). Найчисленнішою конфесією в Україні традиційно залишається православна. Кількість православних релігійних громад у 2011 р. становила 17 513 одиниць. Друге місце належить громадам протестантського спрямування, які представлені в Україні близько 40 напрямками і становлять 28,8% загальної мережі релігійних громад у 2011 р.

Крім конфесійної строкатості, мережа релігійних організацій характеризується такою ознакою, як регіональність. Україну можна чітко поділити на регіони, де переважає та чи інша конфесія за кількістю зареєстрованих громад. Так, організації УПЦ МП зосереджені переважно в Центральному і Східному регіонах країни. Тут знаходяться 64,6% її громад (причому 46% – у Центральному регіоні). УПЦ КП має понад 83% її релігійних громад у двох регіонах країни: на Заході – 42,4% громад і в Центрі – 41%. На Півдні знаходяться лише 8,4% громад, на Сході – 8,1%. Майже 70% організацій УАПЦ зосереджено в одному регіоні – на Заході країни. Тут громади УАПЦ становлять помітну частку – 7,2% усіх релігійних громад регіону, зокрема в Тернопільській – 16,8% релігійних громад області, Львівській – 13,2%, Івано-Франківській – 11,1%. Громади УГКЦ також переважають на Західній Україні. Так, у Львівській області вони становлять 53% загальної кількості громад, а в Івано-Франківській – 50,9%. Значними є частки греко-католицьких громад у Тернопільській області – 46,2% і Закарпатській – 22,4%. В інших областях України та в Києві відповідна частка не перевищує 1–2%. Територіальний розподіл мережі громад РКЦ підтверджує збереження її регіонального характеру: 89,6% римо-католицьких громад знаходяться у двох регіонах країни – у Центрі (45,4%) та на Заході (44,2%), причому майже 40% усіх громад припадає лише на три центральні області – Вінницьку, Житомирську і Хмельницьку. Громадам усіх інших

конфесій в Україні також притаманний регіональний характер мережі. Наприклад, мусульманські релігійні організації більше поширені в АР Крим, тут знаходиться 94% усіх громад; центр громад харизматичного напрямку зосереджений на Сході – 38% і в Центрі – 33,6%.

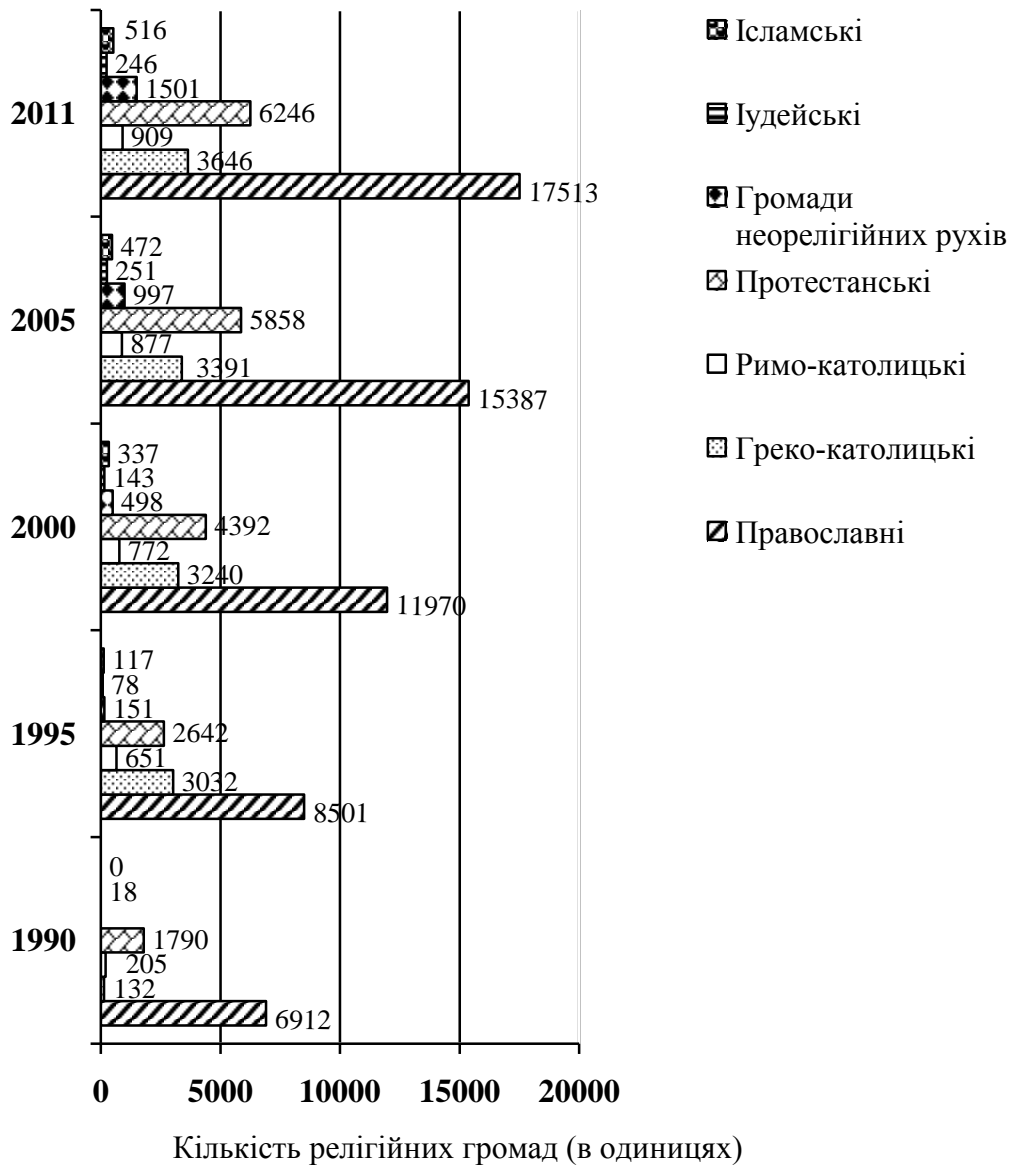

Рис. Динаміка зростання кількості релігійних організацій в Україні ¹

Незважаючи на таке розмаїття існуючих в Україні релігійних конфесій, напрямів і на їх регіональний аспект поширення, наша держава залишається країною з високим рівнем міжконфесійної толерантності. Це підтверджують соціологічні дослідження, які проводяться протягом останньо-

¹ Тут кількість православних громад підрахована як загальна кількість релігійних громад УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ; протестантських громади – як загальна кількість релігійних громад ВСО ЄХБ, УУК ЦАСД, ВСЦ ХВСП, організації свідків єгови; нерелігійних громад – як загальна кількість релігійних громад церков харизматичного напрямку.

го десятиліття Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. Згідно з його даними, у 2010 р. частка респондентів, які вважають, що будь-яка релігія має право на існування, становила 76,1% [6]. Рівень толерантності є високим серед представників усіх великих церков. Але в питанні ставлення респондентів до інших релігій і релігійних течій лідером протягом десяти років залишається православ'я. На загальнонаціональному рівні ставлення до православ'я за останні десять років не змінилося і залишається позитивним: 2000 р. – 77,2%; 2010 р. – 78,2%. Що стосується всіх інших релігій і релігійних течій, то відносна більшість опитаних вказує на байдуже ставлення. При цьому стосовно більшості релігій і релігійних течій частка тих, хто ставиться позитивно, перевищує частку тих, хто ставиться негативно. Але в ставленні до ісламу ці частки значно не відрізняються, а у випадку євангелічних і харизматичних церков кількість тих, хто ставиться негативно, дещо перевищує частку тих, хто ставиться позитивно.

Разом із свободою розвитку релігійних організацій ще на початку 90-х рр. ХХ ст. постали проблеми, пов'язані з вирішенням майнових, фінансових, правових питань. Стрімке зростання релігійних організацій призвело до нестачі релігійних споруд (храмів, молитовних домів, мечетей і т. д.) для задоволення релігійних потреб віруючих. У країні на той час існувало замало релігійних споруд, у 1990 р. їх було лише 6849 порівняно з 22 787 у 2011 р., що пояснюється довготривалою атеїстичною політикою в СРСР і гоніннями на релігію, а для будівництва нових потрібен був час і значні кошти. Невирішеність майнових питань дуже часто ставала передумовою появи конфліктів як між представниками конфесій християнської деномінації, наприклад між православними (протистояння Української православної церкви Московського патріархату, Української православної церкви Київського патріархату, Української автокефальної православної церкви) православними і греко-католиками, православними і протестантами, так і між представниками різних конфесій (православними і мусульманами). Саме “майнові” суперечності, а не негативне ставлення представників одних церков до інших визначаються головною причиною виникнення релігійних конфліктів, на думку населення України. Цієї точки зору дотримувались у 2010 р. 34,8% опитаних. Також серед причин виникнення релігійних конфліктів респонденти найчастіше називали прагнення церковних ієрархів до влади – 29,5% і політичні передумови – 23,5%. Релігійна толерантність і віротерпимість були серед чинників, які допомогли зберегти міжконфесійний мир і злагоду в Україні протягом останніх 20 років.

Підтримці мирного співіснування 55 релігійних конфесій і течій сприяв процес цивілізованого міжконфесійного діалогу і співробітництва, який став можливим завдяки створенню представницького органу – Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (далі – ВРЦ і РО). Поява такого органу також була пов'язана з необхідністю вирішення ряду проблем, які мали однаково важливе значення для представників усіх конфесій: питання надання юридичного статусу, питання пенсійного забезпечен-

ня представників духовництва, питання створення духовних освітніх закладів з державною акредитацією, співробітництво з державою у сфері соціального захисту населення і т.д. У Положенні про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій зазначено: “Рада утворюється з метою об’єднання зусиль релігійних організацій по національно-духовному відродженню України: координації міжконфесійного діалогу як в Україні, так і за її межами; участі в розробці проектів законодавчих та інших нормативних актів з питань відносин між державою та релігійними організаціями; здійснення колективних заходів добродійного характеру” [7]. До складу ВРЦіРО входять 19 найбільших церков і релігійних організацій, кількість громад яких становить 90% релігійної мережі України. Згодом, з метою захисту інтересів окремих конфесій, в Україні було створено ряд конфесійно-дорадчих органів. Для захисту інтересів християнських Церков, відстоювання християнських принципів і впливу на суспільство для поширення християнської віри було створено Українську міжконфесійну раду (далі – УМР) і Наряду Церков, які об’єднали винятково християнські Церкви: членами УМР стали представники близько 20 релігійних об’єднань євангельського напрямку, християнських церков. До складу Наряду представників християнських церков України увійшло дев’ять церков православного, католицького, протестантського напрямів. Рада євангельських протестантських церков України (далі – РЄПЦУ) була створена з метою захисту принципів свободи совісті та віросповідання, поширення християнських цінностей та утвердження моралі, згуртувала дев’ять найбільших об’єднань, які представляють понад 80% протестантської спільноти країни. Останнім релігійним консультативно-дорадчим органом, створеним на сьогодні в Україні, є Рада представників духовних управлінь і центрів мусульман України. Мета діяльності цієї Ради – сприяння розвитку мусульманської умми як загальноукраїнської, так і регіональної спільноти громад мусульман України; зміцнення взаєморозуміння і взаємоповаги між усіма мусульманськими організаціями України, координації взаємодії та діалогу між духовними управліннями і центрами мусульман України з органами державної влади. До її складу увійшли представники трьох мусульманських організацій.

Результатом діяльності релігійних консультативно-дорадчих органів, зокрема Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, стало:

1) створення структури органів співробітництва Церкви та релігійних організацій з державою: комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій при Кабінеті Міністрів України; Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями; Громадської ради при Міністерстві охорони здоров’я України з питань співпраці із Всеукраїнською радою церков і релігійних організацій; Науково-консультативної ради з питань релігії та національностей; Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України;

2) прийняття важливих для всіх конфесій державних рішень, підписання державно-церковних документів: зокрема, за участі Громадської ради при МОН у травні 2010 р. Вища атестаційна комісія України внесла богослов'я до переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора наук; у липні 2010 р. МОН затвердило та рекомендувало для використання в 1–4 та 7–11-х класах шкіл програму предмету “Християнська етика”; у серпні – схвалило програму з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку та надало їй відповідний гриф, що дозволяє широко використовувати цю програму у дитячих садках; за участі Громадської ради при МОЗ було прийнято Концепцію і Стратегію участі церков і релігійних організацій України у протидії епідемії ВІЛ/СНІДу, очікує на своє затвердження Концепція душпастирської опіки військовослужбовців ЗС України, прийнята Душпастирською радою при Міністерстві оборони і т.д. Між тим залишається велика кількість невирішених проблем, які потребують продовження практики міжконфесійного співробітництва і часу [8].

Висновки. Підсумовуючи, можна впевнено говорити, що складовими успішного розвитку міжконфесійного порозуміння в Україні в умовах стрімкого розвитку мережі релігійних організацій, якій притаманна конфесійне розмаїття і регіональність, стало збереження на досить високому рівні релігійної толерантності українського суспільства, ефективна робота представницького органу найбільших релігійних організацій країни. Що стосується виникнення міжконфесійних протистоянь, то вони, як правило, були результатом не віросповідних розбіжностей, а невирішеності майнових питань. Сьогодні можна говорити про позитивний досвід міжконфесійного діалогу і співробітництва, про позитивний досвід мирного співіснування 55 різних релігійних конфесій і напрямів в Україні, який може бути використаний іншими країнами як приклад збереження релігійного миру, злагоди, толерантності й віротерпимості.

Список використаної літератури

1. Шевченко В. Актуалізація української релігійної духовності і міжконфесійні реалії сьогодення / В. Шевченко // Релігійна свобода. – 2008. – № 12. – С. 42–45.
2. Толерантність: сфера міжконфесійних відносин : релігієзнавчий аналіз / [упоряд., авт. передм. Л.О. Филипович ; наук. ред. А. Колодного, Л. Филипович]. – К. : НАН України. Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г.С. Сковороди, 2004. – 189 с.
3. Климов В. Міжконфесійний діалог як складова культурно-цивілізаційних відносин / В. Климов // Релігія в контексті соціокультурних трансформацій України : статті. – К. : УАР, 2009. – С. 71–77.
4. Використання європейського досвіду для розв'язання міжконфесійних проблем в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/529/>.
5. Релігійні організації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2011>.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу на тему “Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=802%3A1&catid=38%3Apub&Itemid=65&lang=uk.

7. Положення про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vrciro.org.ua/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=16&Itemid=29.

8. Актуальні питання міжконфесійних взаємовідносин в Україні : зб. наук. матеріалів / [відп. ред. Г.І. Волинко та ін.]. – К. : НАН України. Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г.С. Сковороди, 2005. – 173 с.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2012

Кокора Н.В. Составляющие конфессионального диалога в Украине

В статье рассматриваются составляющие сохранения согласия и понимания в украинской межконфессиональной среде, особое внимание уделяется уровню толерантности в обществе и развитию межконфессионального сотрудничества в рамках Всеукраинского Совета Церквей и религиозных организаций. Для понимания сложности вопроса анализируется современное состояние сети религиозных организаций.

Ключевые слова: *межконфессиональный диалог, религиозные организации, конфессии, толерантность, сотрудничество.*

Kokora N. Components of interfaith dialogue in Ukraine

The present article considers the components of preserving peace and understanding in the Ukrainian interfaith environment, special attention is paid to the level of tolerance in the society and interfaith cooperation in the framework of the Ukrainian Council of Churches and religious organizations. Order to understand the complexity of issues analyzed the current state the network of religious organizations.

Key words: *interfaith dialogue, religious organizations, confessions, tolerance, cooperation.*